

commogut aquell treball per la seva afectuosa interpretació de nostra historia espiritual, com a homes d'estudi no ns havia encisat menys l'amplitud d'aquell magnífich quadro del s. XVI, en que s destaca la figura de Boscà, seguida del noble estol dels seus imitadors a Castella y Portugal, y en que surgeixen les planes esplèndides dedicades a Petrarca y Auzias March, y les tan erudites del esboç de nostra cultura humanística, universitària y literària. L'agraïment del Mestre s traduhí en una afectuosa contestació que dirigí an aquest Institut, y rès proba tant la seva sinceritat, com una carta que m'endressà per aquells dies en la que m mostrava la seva alegria y gratitud per aquella distinció, que contrastava, em deya, «con la absoluta indiferencia con que ha sido recibido en Madrid el libro de *Boscán*, del cual creo que un solo periódico ha dado noticia.» «No pude soñar —afegia en dita comunicació el 8 de Febrer de 1909— para mi modesto y laborioso ensayo sobre *Boscán* mejor corona que el testimonio de simpática benevolencia con que ha sido acogido por el INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.»

Es impossible donar en aquestes planes, que no son altra cosa que un recort y un homenatge, una idea aproximada de l'alta personalitat de Menéndez y Pelayo, una de les més riques y sòlides de la nostra època: sols la podem comprendre els seus deixebles y admiradors per el sentiment de fonda orfandat espiritual que hem experimentat ab la seva perdua, com si s'hagués extingit tot d'una un dels més esplèndents farons de l'humanitat. Durant molts anys suraràn en l'ambient intel·lectual de la nostra terra les frases lluminoses d'en Menéndez y Pelayo com àtoms bullidors y fecondants, que constituiràn un excels *Idearium* de la mentalitat espanyola contemporània. El buyt immens deixat per en Menéndez y Pelayo en la cultura de Espanya, qui sab quan podrà omplirse a pesar de la gloriosa escola que ha deixat! — A. R. Y LL.

Bibliografia

LLIBRES

BIBLIOTHÈQUE DE DIALECTOLOGIE ROMANE. — N.º I. *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*, von K. Salow. Hamburg, 1912. 307 planes, 23 cartes (1).

Aquest treball geogràfic-llingüístic comprèn dues parts: la primera dedicada al estudi dels fenòmens fonètics morfològics y criteris lexicogràfics que poden contribuir a senyalar la frontera catalana-llenguadociana y que surten en la plana y regió més oriental de les dues vessants de les Corberes, entre Illa del Tet (Pyr. Or.) y Monthoumet (Aude) en la part de la montanya, Canet (Pyr. Or.) y Lapalma (Aude) en la costa. L'estudi filològic té un caràcter de geografia llingüística purament descriptiva, constatant els fenòmens de la mateixa manera que surten en el terreny, ordenats segons els principis de la gramàtica històrica. La segona part (pl. 188-307) va dedicada a estudiar els factors que poden haver contribuït a que el límit que separa el català del llenguadocià passi per aquí y no en les Alberes o altra part.

Fa alguns anys que es objecte de discussió l'origen de la frontera catalana-llenguadociana, més que més per haver encara Meyer-Lübke considerat el català com un dialecte del provençal en la *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (2.ª edició, 1909). Després de la nota que posà Saroihandy, *Grundriss der rom. Phil.*, pl. 845, senyalant la probabilitat de que el català fou portat a França per l'emigració dels *Hispani* en l'època de l'invasió aràbiga; Morf: *Bulletin de Dialectologie Romane*, I, pl. 3, senta també l'hipòtesi dels *Hispani* com a base per explicar l'origen de la frontera catalana-llenguadociana, que anà accentuantse ab l'anexió del comtat de Rosselló al de Barcelona y ab l'independència dels sobirans d'Aragó dels reys de França fins a la Pau dels Pirineus, en la que el Rosselló passava altra vegada a França. Schädel: *Die katalanische Pyreneendialekte*, *Revue de Dialectologie Romane*, I, 15-98, explica aquesta hipòtesi y localisa als *Hispani* y els *loca ezema* a les Corbières, en el mateix lloch de la frontera llingüística. K. Salow en aquest treball dóna la solució definitiva del per què va formarse la frontera llingüística en la part del Sur de les Corbières, se parla català en el Rosselló y explica perfectament com esdevingué que prengué el curs que avuy segueix.

L'anàlisi detallat de cada un dels documents que parlen dels *Hispani* no arriba a donar un sol fet positiu per localisar aquests fugitius en la regió de la frontera. Rès se pot deduir de la serie

(1) Haventse creat dins l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, ademés d'una Secció de Ciències Naturals, Exactes, Filosòfiques y Biològiques, una Secció Filològica, d'ara endavant aquest ANUARI, publicació exclusiva de la Secció Historico-Arqueològica de l'Institut, deixarà d'ocuparse de les qüestions de filologia.

de diplomes y documents que fan referències a aquests emigrants desde 812 a 922 (pl. 191 ss.), ni tampoch de l'estudi especial de Cauvet: *Etude historique sur l'Etablissement des Espagnols dans la Septimanie aux VIIIe et IXe siècles et sur la fondation de Fontjoncouse par l'Espagnol Jean au VIIIe siècle*, 1877. De cap valor resulta la cita de Theodulf d'Orleans sobre l'*hespera gens*, com ni la mínima significació arriba a tenir per la formació de la frontera la fundació de convents en el Rosselló, Conflent y Vallespir feta per monjes, suposat que vinguessen d'Espanya. Cap importància té, de la mateixa manera, la coloniació d'alguns pobles del Rosselló feta per Hispani, tal com la que trobem en un diploma de Carles el Pelat en 855 (*Marca el. 787*) *in pago videlicet Elenensi et in comitatu Rossilionensi... in villa Moniano et in Villanova et in Cabanas*. Ab molta raó conclou (plana 199), que «els fets que 's dedueixen dels dos documents de 812 y 816 de que a Beziers, Narbona, Carcassona, Rosselló, Empuries, Girona y Barcelona hi havien Hispani, se poden probar igualment en el Rosselló, y la suposició de Schädel de que aquesta coloniació havia sigut més densa al Rosselló que vers el nord, queda sense probar y, com estàn les coses, no pot probarse».

La serralada de les Corberes, solitaria y despoblada, no era suficient per la formació de la frontera llingüística, més que més quan en la part de Rivesaltes, Salses y Fitó no s'hi troba obstacle que impedeixi les relacions vers tramontana; molt major obstacle havien d'oferir les Alberes. La *via Domitia* facilitava en gran manera les comunicacions ab Narbona y Empuries. L'exàmen detallat y fet ab el major escrupol de les dugues hipòtesis (*Hispani* y Topografia), que Schädel presenta com a base per explicar la frontera, no 's poden admetre. L'enorme material y l'extensíssima literatura que presenta Salow per confirmar aquesta impossibilitat son plenament decisius.

L'estudi ètnich de la regió potser podrà donar algun resultat positiu. La tribu pre-romana que visqué en el Rosselló era ibèrica y la que ocupà el nord de les Corbières era celta. El límit constant d'aquesta era Salses, com ho testimonien Varro, Plini, Avienus, Scylax, Silus, Pomponi Mela, Strabo. Aquesta tribu restà autòctona a través de diferents invasions celtes, fins a l'època de la dominació romana.

L'arqueologia confirma lo que 'ns han dit els vells historiadors y geògrafs: Thiers, *Recherches sur les Ibères du Roussillon*, 1908-09, refereix que fà poch se feu una important troballa de monedes Castell-Rosselló, que posseeix el propietari de dit castell. Moltes d'aquestes monedes tenen llegenda ibèrica solament o ibèrica y llatina; algunes d'elles procedeixen d'Empuries y dels Indigetes. Entre cent monedes se n'ha trobat una sola de celta. Les monedes de Nimes y Narbona son molt escasses en el Rosselló.

Els noms de lloch no poden donar encara molta llum per no ser estudiats; no obstant, poden considerarse com ibèrics-liguris: Iliberis=Elna, Asperri=Espirà, Caucoliberis=Colliure, Baso=Bahó, Arelate=Arles, Astovere=Estoher, Arria=Rià, Arro=Ro, Arrahur=Ur, Ezerr=Err, Techus=Tech, Teda=Tet, etc.

L'època de la coloniació romana del Rosselló no es pas segura, fins potser es anterior a la fundació de Narbona, y estigué unit ab Espanya abans de formar part de la Narbonensis. Ruscino fou colonia romana y encunyà moneda y, donades les condicions de la *via Domitia*, *via Confluentana* y *via Aspirana*, ben prest tingué administració propia, tenint la mateixa extensió que la tribu dels Sordones. Constanci Cloro fondà Helena sobre la vella Iliberis y la feu capital del Rosselló. El Cristianisme, al fer les demarcacions de diòcesis, seguia la limitació de la civitas romana, com aquesta se basava sovint en l'extensió del territori de la tribu pre-romana. Sembla que 'l bisbat d'Elna s'erigí a principis del segle VIe y que aquest guardà l'antiga limitació dels Sordones. Ab molta més freqüència subscriu el bisbe d'Elna els concilis celebrats a Barcelona, Egara, Tarragona, en els segles VI y VII que no en els de Narbona, Agde, Arles, etc. La *Itació de Wamba* no 'ns deixa pas conèixer perfectament l'extensió del bisbat d'Elna, però junt ab una serie de documents, que van del 900 al any 945, podem deduir que tenia poch més o menys la mateixa extensió d'avuy.

Ab la citació de noms de lloch en les donacions pot arribarse a reconstruir l'extensió del antich comtat de Rosselló a fins del segle IXe, resultant ser la mateixa del *pagus Rossilionensis* y del bisbat d'Elna. A senyalar la seva extensió hi ajuden els límits del *pagus Narbonensis* y *Redensis*.

Al passar el Rosselló als comtes de Barcelona s'augmenta la tendència y direcció de tota classe de relacions vers Espanya y la separació de la Narbonesa fou cada dia major. L'independència absoluta dels sobirans de França y la separació, per sempre, del Fenouillet, de la nacionalitat catalana en el tractat de Corbeil, se sobreposà a la frontera ètnica una dominació política catalana intensíssima, que durà fins a la Pau dels Pirineus de 1659, en la que el Rosselló passava a França.

Aquesta es l'explicació que dona K. Salow sobre els factors que han condicionat la formació de la frontera catalana-llenguadociana. Segueix una petita monografia de cada un dels pobles de la frontera, citant tots els documents que fan especial referència al respectiu bisbat o comtat. La documentació y literatura que s'ha aportat en aquest extens treball no pot ser més completa, y els resultats son definitius: felicitem coralmment a l'autor per tant bella investigació.

Sobre l'origen d'aquesta frontera lingüística vaig escriure lo següent en un article titulat: *Les fronteres de Catalunya («La Veu de Catalunya», I de Janer de 1911)*: «En l'època romana la frontera entre la Tarraconensis y Narbonensis la formava Cervera, lo que es avuy frontera política. Aquest fet, probablement, ha donat peu a Morf per acceptar la colonisació catalana del Rosselló».

La raó històrica de la frontera es tota una altra. El «pagus Ruscilionensis» ocupava lo que abans tenia el poble dels «Sordones». Aquest poble ha ocupat lo que es avuy Rosselló, Conflent y Vallespir. Els «Sordones» eren un poble de raça ibèrica. Escassos son els rastres de colonisació celta en el Rosselló quan abunden en l'altra part de l'estany de Salses... Els límits dels antics bisbats coincideixen, generalment, ab els de la «civitas» romana. La divisió eclesiàstica s'adaptava a la divisió política dels romans y aquests havien acceptat la divisió segons els antics pobles. Els límits del bisbat d'Elna ens senyalen la divisió y frontera del «Pagus Ruscilionensis» y dels «Sordones». El bisbe d'Elna surt firmant en tots els concilis que en aquesta part de Pirineus se celebraven quan escasses vegades hi prenen part els altres bisbes de la Narbonesa, a no ésser concilis generals... Aquests fets, junt ab l'impossibilitat de localisar els «loca erema» entre Barcelona y Narbona, fa inclinar-nos a creure més probable la teoria de que «el català d'avuy no representa més que una frontera etnogràfica històrica, el límit de la qual el senyalen els límits del bisbat d'Elna a la part del Llenguadoc, y els límits de l'antic comtat del Rosselló». K. Salow, en la plana 190, referint-se a aquest article, diu: «l'opinió allà exposada per ell, de que s tracta d'una frontera etnològica, procedeix de converses que ell ha tingut repetides vegades ab el que escriu això.» Certament, repetides vegades havia parlat ab el Sr. K. Salow sobre aquesta qüestió y molt me plau que ho hagi fet saber; sols dech afegir que, *mig any abans* que ell prengués aquest tema, ja m'ocupava de la frontera catalana-llenguadociana, havent escrit un treball explicant els factors que havien condicionat aquesta frontera lingüística (comp. *Estudis universitaris Catalans*, VI, pl. 78), que vaig impedir se publicués, per deferència al Sr. K. Salow.—A. G.

GOTTRON, A. — *Ramon Lulls Kreuzzugsideen*. Berlin u. Leipzig, Rothschild, 1912. — 96 p. en 8.º ab un facsimil (Vol. 39 de les *Abhandlungen zur Mittleren u. Neueren Geschichte*).

D'algún temps a n'aquesta part, els historiadors alemanys dediquen especial atenció a l'història y civilització catalanes en la tretzena centuria y com a figures les més sobressortits d'ella y de més internacional situació, a l'Arnau de Vilanova y en Ramon Lull. Sobre tot l'atraient personalitat d'aquest últim, ha sigut en els darrers anys, mentres a Catalunya s'emprenia d'un modo reflexiu y metòdic la publicació dels seus escrits en vulgar, enfocada novament, prenent com a base l'estudi directe dels textos y continuant, si bé ab més simpatia y ab millor comprensió per lo tant, el treball crítich d'en Littré a l'*Hist. litt. de la France*. La seva filosofia, que tant dures y despectives paraules havia merescut, a Alemanya mateix, de boca d'en Prantl⁽¹⁾, ha sigut rehabilitada, per dirho així, en la sòlida monografia del P. Keicher⁽²⁾, que ab tot y referirse a un sol dels seus molts aspectes, ha posat de relleu el seu intern propòsit y sentit. La poca consideració ab que molt sovint ha sigut tractada l'*Ars Lulliana*, arrenca de que molts l'estudien desarticulant-la del vivent conjunt de l'activitat religiosa del nostre filosof, fixant-se tan sols en la part tècnica, y oblidant que aquest mecanisme era sols un *medi*, l'eficàcia del qual no entrem ara a discutir, però no pas un *fi*. Com diu el P. Keicher, seria un veritable enigma psicològich el que un home que, com en Lull, tanta importància concedeix al coneixement racional, pensés en poder treure cap profit de la sola y mecànica combinació de conceptes generals. L'*Ars*, segueix dient el P. Keicher (p. 20 y 21), no era una màquina destinada a substituir el treball del pensament ab les combinacions giratories d'uns cercles, sino un mètode heurístich ab el qual els iletrats mateixos poguessin resoldre els dubtes y atacs que contra la llur fè, els fossin presentats. Es a dir que l'*Ars* perseguia un fi apològètic y al mateix temps didàctich-popular.

(1) C. PRANTL: *Geschichte der Logik im Abendlande*. Leipzig, 1867. III, ps. 145-167.

(2) KEICHER: *Raymundus Lullus und seine Stellung zur arabischen Philosophie*. Münster, 1909.

Aquestes orientacions del sabi caputxi alemany, que han tornat a situar els estudis lulians en un punt de seriosa imparcialitat, no pas renyida ab el dò de *simpatia* envers l'assumpte que ha de tenir tota investigació científica, son les que han guiat també a l'autor del llibre a que'm refereixo, dedicat a l'examen dels plans de creuada d'en Ramon Lull.

En els projectes de conversió dels infidels a que'n Lull va dedicar la seva vida, s'hi senyalen dos moments; en l'un proposa la conversió per medis pacífics y persuassius; en l'altre vol aconseguir-la per medi de les armes. Als primers correspon principalment la missió, ab la fundació dels monastirs on s'ensenyin llengües orientals; als segons la creuada militar. Però lo curiós es que abdós procediments se troben defensats plegats, ab tot y ser tan contradictoris, en els diversos llibres d'en Lull. En Gottron reuneix aquests diversos testimonis, els ordena y els relaciona ab altres excitacions que en igual sentit sortiren de diversos indrets d'Europa y ab els aconteixements polítichs de l'època. Perque les idees d'en Lull sobre la conversió dels infidels, no eren de bon tros originals. Inocenci IV en 1248 y més tart Honori IV, havien ja proposat que a la Universitat de París fossin instruits joves sarrains y en general, orientals que poguessin predicar la verdadera religió als llurs coterranis. Roger Bacon havia també demanat l'estudi de les llengües semítiques pera convertir més facilment als infidels per *philosophiam* (Gottron, p. 12 y 13). Finalment a Catalunya mateixa els Predicadors y St. Ramon de Penyafort, havien ja establert aquell ensenyament en alguns dels seus convents, y per altra banda, en Lull, no havia d'apendre de ningú lo que era desde Jaume I un fet a casa nostra: les controversies entre 'ls jueus y sarrains y els franciscans y dominicans, afavorides constantment, fins molt entrat el segle XIV, per tolerants disposicions dels monarques.

Aquestes idees purament de missió son les que apareixen en els primers escrits de R. Lull, y que logrà veure triomfar en l'efímera institució del Colegi de Miramar (1276). Com a obra la més representativa d'aquest primer període, Gottron se fixa principalment en el *Blanquerna*.

El record de les creuades no era, emperò, ben adormit, y ab tot y que 'ls prínceps alliconats ab el fatal resultat de les darreres, no hi eren massa favorables, no deixaren may d'alçarse véus en favor de la llur continuació, que devien sobre tot ferse sentir a Roma on en Lull va ferhi estada desde 1285 a 1287. El filosof mallorquí, sempre amatent a apoyarse en els moviments d'opinió que poguessin serli favorables, va acullir aquells projectes en la seva *Petitio Raymundi* (1294), on al costat d'una nova exposició dels seus plans de missió, proposa la creuada guerrera contra 'ls sarrains. En Lull, emperò, no va ocultar may les seves preferencies per l'empleu de medis pacífics y persuassius. En Gottron (p. 11) cita a propòsit d'això un passatge del *Blanquerna* (contradit, ab tot y això, poch folis més avall) ahon critica els prínceps cristians qui no volien *haver la manera de Jesu Crist e dels apostols qui per preycacio e per martire convertiren lo mon*; lo mateix ve a dir en el *L. de Apostrophe* (1297) y havia ja manifestat en el *L. de Contemplació* (1).

Aquesta aparent contradicció en un esperit com el d'en Lull tan fermament convensut de que bastaria la veritat dels articles de la fè, racionalment probada, pera decidir la conversió dels infidels, l'explica l'autor d'aquest llibre com una maniobra estratègica y política del nostre filosof: presentant plegats els plans de missió ab els de creuada, era més fàcil que la realisació d'aquesta fes surar els primers y lograva incorporar als seus esforços una gran corrent popular.

El *L. de fine* (1306) representa a judici d'en Gottron el punt més interessant de la producció luliana en pro de la creuada, y té al seu parer un valor molt gran, que no ha sigut posat de relleu pels historiadors d'aquestes si se'l relaciona sobre tot ab els tractats que ab igual propòsit escrigueren Molay, Villaret, Dubois, Ayton y Marino Sanudo. A tots ells els precedeix en l'orde cronològich y això, segons Gottron, es probable que no sigui una sola coincidencia. Ell prova la possibilitat (aquest capítol y el següent son pot ser lo més nou del llibre) de que en Lull hagués tingut personals relacions ab tots aquells escriptors, y fa notar la particularitat de que tots ells coincideixen ab Ramon Lull, en proposar *boycot* comercial a Siria y Egipte, mantingut per un bloqueig marítim, que acabaria per empobrir al Soldà de Babilonia.

Al voltant d'aquest llibre, s'agrupen altres tractats escrits tots ells poch abans del Concili de Viena, com un darrer esforç: *Disputatio fidelis et infidelis, De acquisitione Terre Sancte* (en 1296

(1) He de senyalar una equivocació de l'autor (p. 20) al posar com a data del *L. de Contemplació* l'any 1298. En aquesta data, y així se consigna en la nota publicada a l'*Hist. lit.*, (p. 235), que ha confós en Gottron, en Lull va regalar el manuscrit d'aquella obra a la Cartoixa de Vauvert. El *L. de Contemplació* va ser traduït al català en 1272.

havia ja escrit la *Petitio pro recuperatione Terre sancte*), *De natali pueri Jhesu*, *Petitio in concilio generalis* y finalment el *De ente*. En tots s'hi aludeix concretament als plans de missió y creuada.

Al Concili de Viena, com es ja sapigut, foren acceptades dugues de les idees per les que ab més fè y constancia havia treballat y en primer lloch la fundació de les escoles de llengües orientals, que era la que més ardentment R. Lull havia desitjat; desde aquest moment, sembla que hagi oblidat els seus plans de creuada guerrera. Ja no'n diu cap paraula més, al contrari en el *L. de participacione cristianorum* (1312) proposa al rey de Sicília que estableixi controvèrsies entre cristians y serrains, *et forte per talem modum posset esse pax inter christianos et sarracenos... non quod christiani vadan ad destruendum sarracenos ne csarraceni christianos* (Gottron, p. 50). Acceptat el seu propòsit, arriava el pabelló de guerra ab que havia abanderat sos plans de missió.

He procurat donar una idea de l'exposició del Sr. Gottron, que encara que potser se ressent en algun punt de poca claretat y de que els fets de vegades semblen amontonats, es molt metòdica y revela en l'autor gran familiaritat ab molts tractats lulians inèdits, que ha pogut llegir a Munich. Tal vegada les seves conclusions no son en el fons del tot noves, y ja bategaven en treballs anteriors (sobre tot en els d'en Délaville le Roulx), però en Gottron les ha considerablement precisades y sobre tot relacionades ab curiosos fets polítics que donen color al medi en que R. Lull se movia. Citem, per exemple, l'influència que podria haver exercit en els plans de creuada de Enrích II de Xipre y Jaume II d'Aragó (p. 46-47).

Curioses notícies se indiquen en les notes, com la menció que creyem del tot nova, dels llibres 3 y 4 del de *Contemplació* (p. 26), existents a la Biblioteca de Mainz. Sobre sos fons lulians y la preparació de l'edició d'en Salzinger, promet l'autor un estudi pera més endavant. Molt interessant es el fragment del llibre de *Quinque principiis* (Mallorca, 1312), en el que tan clarament s'aludeix als plans espirituals de reforma del rey Frederich de Sicília (p. 49). Una menció, encara més declarada, d'ells, vaig veure, durant una meua estada a Munich, en el *L. de loquutione angelorum*⁽¹⁾ contingut en el mateix Ms. 10,495 (un dels més dignes de ser estudiats), y es al meu entendre, donada la influència que en aquells va tenir l'Arnau de Vilanova, un testimoni molt digne de ser tingut en compte pera aclarir junt ab el document d'en Finke ja conegut, l'incomprensible aïslament recíproc en que, de no ser ells, podríem inclinar-nos a pensar visqueren els dos grans agitadors catalans.

Com apèndix publica en Gottron el *L. de fine*, valentse del Cod. Mon. lat. 10,543. Sembla, segons un testimoni del P. Keicher aduït per l'editor, que a Sevilla (ahon?) n'hi ha un altre. Va ser ja publicat en 1665 a Mallorca. La reproducció d'en Gottron no es completa, y en alguns punts resumeix el text, lo qual es molt de doldre y deu obedir a exigències editorials. Les parts més importants, emperò, son impreses íntegres. Així podem elegir sencer el vibrant pròleg que l'encapsala y sobre tot la segona distinció *de modo bellandi*, tractat d'immens valor històric militar, on al costat de somnis d'organització civil y militar que fan pensar en el creador d'una nova *Utopia*, s'hi veuen detalls y observacions que sols un català podria escriureles. V. per exemple els cap. *de loco* y sobre tot el *de modo bellandi*. Fins el barbre llatí en que està escrit (qui sab si en Lull n'era l'autor), que traeix a cada pas al català que dessota hi batega, sembla aposta pera que l'efecte sigui més complert: v. g., la recomanació de l'ús de les ballestes *de duobus pedibus* en els vaixells (un pensa, sense volguer, en els elogis dels *ballesters en taula* d'en Muntaner), y la pintura dels almogàvers *multum necessarii ad terras acquirendas*. No pot senyalar-se tot lo d'interessant y pintoresch que surt a cada pas, però no vull deixar de mencionar el catàleg que en la distinció *de exaltacione intellectus* fa en Lull de les seves 20 arts especials derivades de la *General*.

L'edició del *L. de fine* haguera pot ser merescut un comentari detingut, que l'autor no ha fet. Prescindint de lo que donaria la seva comparació dels consells que sobre art militar se troben en els nostres cronistes, podria haver-se fet referència a altres tractats que com l'*Ars mistica theologiae* (1309) on se cita també el *L. de acquisitione terre sancte*, y algun altre (el judici del Coran del *L. de fine* se troba també repetit en el *De triangulatione*), tenen passatges que recorden molt aquest text.

Així y tot, es d'agrahir hagi sigut vulgarisat. — J. R. y B.

(1) F. 230 v. Diu l'explicit: «... et quare altissime et profunde de virtutibus habitatus est omnia vitia evitando, talem virtuosa evitacione ordinatione quam habuit interim suum regnum totaliter ordinavit, propter hoc Raymundus ipso confidens vadit ad ipsum...»

VOM URSPRUNG DER PROVENZALISCHEN SCHRIFTSPRACHE, von Heinrich Morf. (En els *Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften*. 14 November. Sitzung der philosophisch-historischen Classe.) XLV, 1912, pàgines 1,013-1,035.

El nostre Milà y Fontanals, el sabi de les grans intuïcions, va dir en 1861 en *Los trovadores en España* (nova edició, *Obras completas*, t. II, p. 13): «el trovador gramàtico Ramón Vidal le dió el nombre de lengua lemosina (a la dels trovadors), *sin duda* por respeto a los dos principales trovadores B. de Born y G. de Borneil, sin que pretendiese que sólo en el Lemosín se hablaba», y afegia encara en nota: «Ramón Vidal, aunque forastero, debió de ser eco de una oposición lemosina al nombre de provenzal. De él pasó a los tratados hechos o recopilados en España.» En Morf, relegant la nota a la fi del seu estudi, convertint en dubitativa la categòrica afirmació den Milà, que no esmenta al lloch que li pertoca, reprèn y desenrotlla aquesta idea del mestre català ab abundancia de cites, sabiament acoblades y acompanyades d'observacions penetrants.

Es sabut que en Ramon Vidal de Besalú es autor del més antich tractat de gaya ciencia, les *Razos o Reglas de trobar*, escrites envers l'any 1210, y que en l'interessant pròleg diu fins a tres vegades que la parladura del lemosí es la dreita y bona que tothom qui vulga compondre dictats «deu aver fort privada». El nostre excelent gramàtic y trovador deia que la llengua francesa «es plus avinentz a far romanz, retransas et pasturellas, mais cella de Lemosin val mais per far vers et cansons et serventès», y no tracta del català, de l'italià ni tampoch, com se comprèn, del castellà. A l'apreciar que «per todas las terras de nostre lengage son de la major autoritat li cantar de la lenga lemosina de ninguna outra parladura», entenia per «nostre Lenguatge» les terres catalanes y les d'ençà del Loira o també les del nord d'Italia, tots els poetes de les quals intentaven trobar en una mateixa llengua? Per ús dels italians va escriure n'Uc Faidit el *Donat Proensal*, una quarantena d'anys més tart que en Ramon Vidal havia escrit el seu tractat, y els trovadors nadius d'Italia anomenen provençal y no lemosina la llengua de la poesia.

Aquest crèdit de la varietat lemosina, constatada primer de tot per en Vidal de Besalú, devia derivar de que 'ls trovadors de més anomenada en la seva època, en Bernat de Ventadorn, en Guèrau de Bornell y en Bertran de Born, eren nats en el Lemosí. El més antich trovador, Guillem VII, comte de Poitiers, deixant la seva varietat, escriu en lemosí.

Diu en Morf que les *Razos de trobar* varen convertir-se en una autoritat romànica perquè no sols varen estendre's pel país de l'autor, sinó per tot el migdia de França y àdhuc per Italia. Cita la *Doctrina de Cort* del pisà Terramagnino, que no es sinó una adaptació en vers del tractat den Ramon Vidal. Ens manca saber si la *Doctrina de Cort* (escrita mitja centuria després de les *Razos*), va esser adaptada pera ús dels pisans o d'algun magnat català perquè l'únich text conegut se troba en el gran recull dels tractats poètics del Consistori de Barcelona, que havia descrit en Villanueva (*Viaje*, XVIII, 203) y que, després de molts anys de creures perdut, forma part de la Biblioteca de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Hi ha el fet que, ja entrat el segle XIVe, dos mantenidors del consistori de Tolosa (en Joan de Castellnou y en Ramon de Cornet), escriuen tractats poètics a requesta de magnats catalans. En Terramagnino segueix la terminologia den Ramon Vidal; y a les darreries del segle XIIIe (1290) en Jofre de Foixà fa una nova paràfrasi de l'obra den Ramon Vidal en les seves *Regles de trobar* que, a judicar pels manuscrits, devien divulgar-se bastant entre 'ls poetes de Catalunya. Aquests, malgrat l'asseveració den Lluís d'Averçó en el seu *Torcimany*, continuaven creient fins a mig segle XVe que componien en lemosí les seves poesies, mentres no usaven sino el català en la prosa y en totes les coses de la vida. Ens dona un curiós testimoni el cançoner original dels Masdovelles. En el fol. CXXXVII hi ha una «Cansó de'mor feta per mon honcle, que Deus aga, en Guillem de Masdovelles en *llemosí* he mesa ho tornada en *català* per mi Johan Berenguer, nabot seu». En Guillem devia escriure l'original pels vols dels anys 1420-30 y en Johan Berenguer la traducció en 1458.

En aquest remarcable estudi sobre 'l principi de la llengua provençal escrita, entre una colla de fets adquirits interessants, conclou en Morf que en Ramon Vidal no 'ns ensenya altra cosa sinó que fins envers 1200 el dialecte *llemosí* tenia l'hegemonia en l'art trovadoresch; que 'l *provençal*, a més de la simpatia dels italians, tenia en favor seu l'història. Provença (Província) era un recort de l'antiga cultura romana; desde 'l segle XIIIe comença a anomenarse la llengua dels trovadors provençal, expressió que va guanyant sobre 'l lemosí fins que, passant el temps, desapareix.

Nosaltres podem afegir que a Catalunya sempre va entendre's per lemosina la llengua de la poesia fins que, en temps de la nostra decadència literaria, aquesta denominació se presta a les més deplorables confusions y se pren per bandera, ab la més gran desconeixença dels fets, per establir diferències dialectals a una sola llengua nacional. — J. M. T.

HISTOIRE CRITIQUE DES JEUX FLORAUX DEPUIS LEUR ORIGINE JUSQU'À LEUR TRANSFORMATION EN ACADEMIE (1323-1624), par F. de Gélis, mainteneur des Jeux Floraux. — Toulouse, Ed. Privat, 1912. (Bibliothèque méridionale, 2e série, tome XV.) Vol. de 25 × 16 cm. y 436 pàgines.

Aquest llibre, que duu un títol compromès, té un plà senzill: capítol I, El període romànic (es a dir, en llenguadocià); II, El període francès; III, La llegenda de Clemencia Isaura; després segueixen les llistes dels Cancellers, dels Mantenidors, dels Mestres y dels poetes premiats; tanca el llibre una serie de documents justificatius. El capítol que ns toca més de dret als catalans es el primer que, tot y sent el més curt, es al mateix temps més fluix que 'ls altres dos. Com que no porta fets nous no estalvia la consulta de l'excelent estudi den Chabaneau *Origine et établissement de l'académie des Jeux Floraux de Toulouse* (en *Histoire de Languedoc*, Privat, t. X (1885), pàgines 205-208) ni 'l fa vell.

Tothom sab que en 1323, set honorables tolosenchs varen establir en la seva ciutat un consistori de la Gaia Ciència, y trameteren una circular convocant als poetes pel dia primer de maig de l'any següent. M. de Gélis tracta d'aquest fet important, de la confecció y divulgació de les *Leis d'amor* (3 maig 1356) y del voluminós tractat les *Flors del Gay saber*, obra del canceller Guillem Moliner, de Tolosa, de la darrera de les quals tenim una admirable copia en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que degué pertànyer al Consistori de Barcelona, creat en 1393 per Joan I a imitació del de Tolosa.

En l'espai de temps que va de la creació del Consistori de Tolosa al de Barcelona, els poetes catalans trametien a la capital llenguadociana les seves obres per amor de la violeta; dintre aquesta mateixa època els mantenidors de Tolosa Joan de Castellnou y Ramon de Cornet compilen els seus tractats *Compendi de las Flors* y *Doctrinal* per ús dels catalans.

No fa estrany que M. de Gélis no continui en les seves llistes els catalans premiats a Tolosa ab la violeta, perquè encara no sabem que ningú hagi utilitzat els abundosos materials que 'ls nostres cançoners contenen; però sorprèn no veure en les llistes en Joan Blanch y en Llorenç Mallol que 'l diligent M. Chabaneau havia tingut bon compte de continuar en la seva. A més den Joan Blanch, varen guanyar la violeta a Tolosa els catalans fra Joan Basset y Jacme Rovira (1386) en el XIV^{en} segle, y a la primeria del següent en Pere Tresfort y en Gabriel Ferruç. L'únich català que consta en les llistes que dona l'autor (sens dubte enmatlevada al Registre den Galhac) es l'estudiant de Perpinyà Antoni del Verger, que va obtenir la violeta en 1461.

Els capítols en els quals s'estudia l'època francesa y la llegenda de Clemencia Isaura, que tant va apassionar als tolosenchs en un període baix, son lo millor del llibre. En les llistes hi han nombroses llacunes on els materials que posseeix avuy l'Academia dels Jochs Florals manquen; fora impossible ferles completes.

Seria injust retreure imperfeccions de detall en un llibre en el qual l'autor declara que no fa obra d'estudi, sinó de vulgarisació. — J. M. T.

AMÉDÉE PAGÈS. — *Auzias March et ses prédécesseurs. — Essai sur la poésie amoureuse et philosophique en Catalogne au XIVe et XVe siècles.* — Paris, Champion, 1912; in 8.º, XIX-469 planes.

No cal dir el servey inestimable que 'l Sr. Amadeu Pagès ha prestat a les lletres catalanes ab aquest conciensut estudi sobre Auzias March, que 's converteix, en les seves mans, en una verdadera historia de la poesia catalana en els XIVe y XVe segles. El nom d'en Pagès ja es de sobra conegut dels nostres llegidors per altres treballs tan sòlids com el present sobre la nostra historia literaria.

La seva obra 's divideix en tres grans parts, a saber: a) *Auzias March et sa famille*; b) *L'Œuvre littéraire des prédécesseurs d'Auzias March*; c) *Les Œuvres d'Auzias March*. La primera y tercera part son les més extenses, y elles dues soles s'enduen disset capítols dels dinou de que consta el llibre, ademés de l'introducció, la bibliografia y la conclusió. Abans d'aquesta publicació ja havia donat a conèixer en treballs preliminars, com fites principals d'ella, l'intensitat dels seus estudis. La major part dels documents citats en aquesta obra, y que seran publicats en la edició crítica que edita 'l nostre INSTITUT, foren ja donats a conèixer en la *Romania* (XVII, 1888, p. 186-206). En aquesta mateixa revista sortí un *Etude sur la Chronologie des poésies d'A. M.* (XXXVI, 1907, p. 203-223), aprofitats també en sa edició crítica, de la qual, ademés, en feu veure l'utilitat en una memoria presentada al *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Barcelona, 1908, p. 519).

En la primera part de son llibre en Pagès, després d'exposar les fonts de la biografia del poeta (Gandia, n. 1397, m. Valencia, 1459), ens fa conèixer els orígens y l'història de sa familia paterna,

lo mateix que dels poetes antecessors seus que a ella pertenesqueren: Jacme, Pere el Vell y Arnau March; familia sobre la qual ens ha aportat datos nous l'obra del Sr. D. Francisco de Bofarull y Sans: *El Castillo y la Baronía de Arambrunyá* (Barcelona, 1911). En altres capítols, molt ben documentats ens descriu l'infantesa y joventut d'A. M., sa edat madura, sa vida pública y privada, sa vellesa, y estableix dues èpoques en sa producció poètica, assignant a la primera, que coincideix ab la de la joventut, noranta nou poesies y trenta set tan sols a la segona, o sigui a l'edat madura, cosa que, al nostre entendre, no s pot precisar d'una manera tan absoluta, sinó purament conjectural. La biografia d'A. M., de la que abans s'ignorava la major part, queda ara no del tot esclairida, mes sí suficientment il·luminada pera conèixer els principals trets de sa fesomia moral, que no resulta tan interessant com per ses poesies tan austeres, serioses y dolorides un hom podria creure. Encara que en P. ens havia avençat alguns dels fruits saborosos d'aquesta primera part de son treball, la lectura dels seus vuit capítols ens ha delitat ab notícies tan curioses com inesperades. Mercès a n'en P. coneixem ara una bona part de la vida privada y pública del poeta; tots els recones de la seva llar, el seu patrimoni, la seva tranquila existencia de burgès adinerat, les seves aficions, els seus matrimonis, les seves petites miseries. El veyem soldat d'un gran estol, combatent a Sardenya y als Querquens: falconer d'Alfons V durant alguns anys; prenent part més tart en les tasques de les Corts; curós administrador del seu patrimoni y gelós de les seves prerrogatives polítiques y senyorials.

Com hem indicat abans, la segona part, *L'obra literaria dels predecessors d'A. M.* constitueix tota una interessant historia de la poesia catalana en els XIV y XV segles. Aquesta part y la següent venen a esser, tal vegada, després dels treballs den Milà y Fontanals y den Morel-Fatio, la contribució més poderosa y important que s'ha aportat per la moderna crítica a l'història de la poesia a Catalunya. No sols resum ab claretat y precisió quant havien dit aquells professors tan coneixedors de les nostres lletres, sinó que s'aprofita de totes les investigacions de la novella escola literaria catalana, afeginthi encara notícies triades de gran valua y novetat, y discretíssimes observacions. Pera esboçar aquest quadro ha pogut consultar materials que no conegueren els dos grans historiadors de les nostres lletres abans esmentats, tals com l'important *Cançonier* del Sr. Estanislau Aguiló, de Mallorca; un recull de poesies inèdites descobert pel mateix P., y els *Documents per l'història de la cultura catalana migeval*, publicats per aquest INSTITUT. Estudia de primer l'infiltració de la poesia provençal en la nostra, que comença pel rossellonès B. de Palasol; continua en els trovadors del Nort de Catalunya, G. de Bergadà, H. de Mataplana, Vidal de Besalú, G. de Carvera y Cerverí de Girona, y acaba per extendres a Mallorca, ab R. Lull, y a Valencia ab la familia dels Marchs. Aquesta assimilació s compleix ab tanta més facilitat, en quant la poesia provençal havia prè, sobre tot en els seus darrers representants (Mons y Riquier), un nou caràcter didàctic y moral, que s'escau molt bé ab l'esprit pràctic de l'escola catalana. En P. desde el regnat de Pere III, — en que comença la poesia catalana propiament dita, ab un caràcter verament orgànic, — accepta la divisió històrica que d'ella en feu en Milà. Nosaltres, emperò, abans de l'època d'A. M., que representa l'apogeu del lirisme català, ja que en P. no vol que l'anomenem sa edat d'or, per esser un terme massa retòric y antiquat, ab lo qual potser té raó, hi veyem tres boldrons ben destriats, a saber: a) El dels primers poetes trescentistes catalans anteriors a Pere III (Lull, Jaume II, Muntaner, la reina Constança, Jaume II de Mallorca, l'Infant Pere, etc.), que propiament no formen escola, tots fortament influïts de provençalisme — excepte R. Lull, que barreja ab aquesta influencia, la francesa y la popular, — y de la tendencia didàctica; b) El de la cort poètica del rey Pere, format pels individus de la casa reyal; — el mateix rey, l'infant Pere, y els infants Joan y Martí — y pels poetes palacians, — Queralt, Bonastre, Planella, Rocabertí, Jaume y Pere March, Bernat de So, Bernat Metge, etc., — ab el qual comença la segona escola de trovadors catalans (la primera es la dels segles XII y XIII, la dels trovadors catalans-provençals), que en podriem dir secundaris o provençalisats, y c) El dels poetes lírics que apareixen entre el regnat de Pere III y A. M., que mostren com una recrudescencia de provençalisme y sobre tot de influencia tolosana, que acaba per triomfar sobre la poesia narrativa francesa, que tingué també el seu centre principal de producció en l'època de Pere el Cerimoniós. Nosaltres voldriem ademés que en P. hagués fet constar l'esterilitat que s'observa en la lírica desde Jaume II fins a Pere III, y en general en tota la producció catalana del mateix temps; y haguérem volgut també que s'hagués fixat en els dos cicles de tractadistes que influeixen en la nostra escola poètica, o sigui, el dels tractadistes de l'escola provençal, iniciat pel català Vidal de Besalú, ab ses *Rasós de trobar*, y format per compendiadors y imitadors provençals, italians, catalans y mallorquins; y el dels de l'escola tolosana, que té son origen en les *Leys d'Amor* redactades per Molinier y Bartomeu March, y son principalment centre

d'activitat en la cort del Cerimoniós. El llaç d'unió entre els dos cicles es l'infant Pere, ajudat pel V. de Rocaberti y els mantenidors tolosans Joan Castellnou y Cornet, que estan en relació principal y directa ab els dos, sense negar les que existiren entre ells y els poetes de Tolosa.

Igualment voldriem veure establerta una divisió més precisa encara entre la nostra escola lírica provençalizada y la narrativa d'origen francès, que, com deym suara, pren la seva volada en el regnat de Pere III. Les dues escoles viuen una al costat de l'altra, sense confondre's may, distingintse també profundament per la forma externa. Com fa observar molt bé en P., no totes les *noves rimades* son d'origen francès, però l'escola narrativa francesa 's distingeix per aquesta forma. Triomfa aquesta nova escola en la segona meitat del XIV segle fins que, ab la fundació del Consistori de Barcelona, ve un nou recrudesciment del lirisme, adoptant després el genre narratiu, didàctic, moral o romancesch, formes molt diverses, en poemes generalment de llarga extensió. En P. que, com es natural, destria clara y perfectament les dues corrents d'imitació en lluminoses pàgines del paragraf II (P. II, cap. II), devia, en el nostre concepte, dedicar un capítol apart al desenrotllament d'aquesta poesia narrativa en un llibre en que, a pesar del seu títol, sembla voler tractar també de tota la floració poètica catalana del segle XIV. Son molt complets y interessants els capítols III y IV, dedicats a Jaume y Pere March. El Sr. Massó, que ha estudiat detingudament el cançoner E. Aguiló, de Mallorca, ja havia donat a conèixer en la nostra càtedra de Literatura catalana la producció narrativa d'aquells dos famosos poetes, encara que batejant a vegades algunes de ses poesies ab títols diferents que en P.; v. gr.: anomenant *La Ciutat d'amor* a la poesia que en P. titula *Joyosa Garda*, etc. L'influència francesa y italiana en la nostra poesia estàn tractades ab novetat y maestrívolment, y el nostre gran poeta Jordi de Sant Jordi, a qui sols ha mancat una producció més nombrosa pera tenir el relleu que 's mereix, ha sigut sentit pel nostre autor d'una manera intensa y justa, y fins nova, a pesar d'haver de competir ab un estudi tan competent com el que 'l Sr. Massó y Torrents feu en sa acurada edició de les poesies del gran líric català, tan admirat pel Marquès de Santillana.

La tercera part, *Les obres d'A. M.*, en la que hi ha tant a admirar y tant a aprendre, es la més extensa, la més interessant y la més nova de totes. L'estudi dels precedents literaris y dels elements que integren la producció d'A. M.; de les relacions que 'l lliguen als trovadors, en quant als temes y a la forma poètica, y de l'influència que en ell hagi pogut exercir l'Italia; les fonts filosòfiques de les seves poesies; els recorts clàssichs; l'influència d'Aristòtil sobre 'l concepte de l'amistat en l'edat mitjana, l'estudi de les poesies amoroses, morals y religioses d'A. M.; l'influència d'aquest poeta sobre la literatura catalana y castellana, son objecte d'eruditíssimes disertacions plenes de novetat, que omplen setanta paragrafs dels nou llarchs capítols de la seva notable monografia, obra de molts anys de preparació, de sòlida erudició y de gran seny, que fa honor a la severitat dels mètodes de l'Escola de Cartes de França. Mes al costat d'aquest criteri verament científich y indispensable pera que la crítica no 's converteixi en un *dilettantisme* inútil, en estètica superficial o en estèril psicologia recreativa, no 's dóna, al nostre entendre, en l'obra d'en P., l'importància que voldriem al sentit estètic, ni a l'emoció nacional, que complementen y illuminen la tasca de la ciencia pura, quan aquesta ha dit l'última paraula, com en el llibre de que parlem.

En P. ha aportat una contribució incomparable a l'estudi definitiu d'A. M. L'anàlisi aprimat y rigurosament científich dels elements que integren una obra artística, — que may serà una cosa inútil—poques vegades s'haurà aplicat ab tanta consciència. Abans de conèixer la sòlida base històrica comparativa dels antecedents y elements literaris de la producció d'A. M. era possible equivocar-se respecte al seu verdader valor literari, com s'equivocà més d'una vegada en Quadrado (no tant en Milà) al judicarla per primera vegada, malgrat sa admirable intuició crítica. Ara això ja no es possible; ara 's destrien perfectament lo sincer y lo convencional, lo humà y lo erudit. Coneguts un per un tots els elements de l'obra, el valor personal del poeta cobra un interès extraordinari, per lo mateix que en sa apreciació no hi caben inexactituts.

Havent donat a la crítica, per l'avenir, fonaments científichs segurs y incommovibles, l'emoció estètica y nacional may, com ara, podran estudiarse desembraçadament y sense temor a ensopgades. Coneixent ben bé 'l trajo de l'època ab que 's va vestir A. M., podrem veure millor els seus contorns humans. Rès hi fa que 'ls elements imitats o assimilats siguin tants com vol en P.—y fins en la mida que ell creu, que es ja molt concedir—sempre a l'altra banda d'aquest mon d'imitació queda un altre interior, no influït, prou rich pera endinsarse en ell en recerca de desconegudes maravelles. La nota humana 's destria més lluminosa quan més plena d'ombres apareix la part d'ins-

piració poètica mancada d'originalitat. Mes, per desgracia, en P. s'ha deixat portar excessivament dels prejudicis d'un criteri fragmentari y isolat, que subjecta a un fret anàlisi, com el del botànich que disseca una flor, l'obra del geni, que té tan de personal y volgut, com de misteriós y d'inconscient. Es un defecte propi, no ja d'en P., sinó de l'escola a que perteneix,—tan admirable y digna de respecte per altra banda—el de portar els procediments analítichs als últims extrems d'aplicació. Ab ells es pot negar no sols l'originalitat d'A. M., sinó la del Dant, de Cervantes, de Shakespeare, en una paraula, de qualsevol dels grans escriptors mundials. Una obra literaria de cap de brot, sense antecedents genètics, ni ambient exterior influent, seria verament un miracle. Emperò, per molt que al geni se regategi com pensador y fins, si 's vol, com creador, restarà sempre l'artista. La tasca d'aquests crítichs negatius enclou un *parti pris*, en el fons tan arbitrari com la crítica purament estètica, que per sobres de vaguetat y d'apreciació personal capritxosa, faltada de tot valor objectiu, ha omplert més d'una vegada de planes inútils l'història literaria. Bò es que 'l crítich tingui sempre en compte 'l mètode històrich comparatiu que requereix una disciplina molt rígida y austera; però es indispensable, també, que sigui artista. Flaubert havia ja reaccionat contra les desmasies de la crítica trascendental o analítica del seu temps, dient, tal vegada, d'una manera massa absoluta: «¿Quan el crítich serà artista, no més que artista?» El nostre Ixart se'n planyia també d'aqueixa tendència, que avuy veyem posada en pràctica per en P. d'una manera excessiva.

Ab aquest judici estètic, tant com ab el criteri històrich, està lligat el problema de l'originalitat del poeta, la característica de la qual hem sempre sostingut, y ens proposem adhuc ara mantenir, si bé no d'una manera tan absoluta, com abans de la lectura del llibre den P. D'igual manera l'invitem avuy, ab tota cortesia, que modifiqui les seves afirmacions, en alguns punts excessivament absolutes, si bé altres cops, apareixen un tant atenuades, com si el crítich se donés compte de la seva cruesa y inexactitut. Pera en P., fóra del llenguatge, en que 's feu independent de l'influència provençal, nacionalisant per primer cop y fent autònoma la llengua poètica de Catalunya, A. M. no té rès que sigui propi. Els temes, l'ambient poètic es trovadoresch. Els famosos versos de la cançó XXIII, *Lexant apart l'estil dels trobadors*, que s'invocaven pera provar sa independència de la Provença, sols son aplicables als que passen fora mida la veritat en l'elogi de sa dama (p. 226). Son *divis* o senyal, *Lir entre carts*, l'empleà abans l'Arnau Daniel, son poeta favorit. Ses poesies — y en P. ho prova ab exquisida erudició, — estàn plenes d'idees y imatges dels trovadors. La forma externa es també trovadoresca; com així mateix l'estil obscur (el *trobar clus*). Sa gravetat filosòfica y son aire solemniat son inspirats pel Dant, del qui assenyala en P., igualment ab molta precisió, cada una de les reminiscències de l'*Infern*, del *Purgatori* y del *Paradís*. Son intel·lectualisme doctrinal procedeix directament de la *Summa theològica* de Sant Tomàs, sa principal font d'inspiració. En ses poesies estan exposats els principis generals de la psicologia tomista, de la qual deriva també sa teoria de les passions. La llengua que emplea el poeta es sovint amprada de l'escola: *prim moviment*, *apetit irós*, *apetit cobejós*, etc., etc. Els elements de la seva concepció poètica de l'amor, ademés dels trovadors, de Dant y Petrarca y de Sant Tomàs, se troben adhuc en el tractat *De amore* d'André le Chapelain (ja vulgarisat en aquell temps per la traducció catalana del valencià Domingo Mascó) y en l'*Etica* d'Aristòtil, ara coneguda directament per la versió del Príncep de Viana, ara, com suposen altres crítichs, per l'intermedi de l'escolàstica, y tal volta de Sant Bonaventura. Aquesta teoria de l'amor, basada en les doctrines aristotèliques, influí també molt, segons en P. ho prova, en les darrerries dels XIII y XIV segles en la poesia de França (*Roman de la Rosa*) y d'Itàlia, com abans en la de Provença (*Breviari d'amor*). Fins ací podem estar conformes ab en P., encara que alguns punts no hagin sigut definitivament dilucidats; tots, emperò, tractats de manera mestrívola en els capítols V y VI, que són verament notables.

En lo que no podem estar conformes es en lo que diu en la seva conclusió — que conté en poques planes (423-433), de prosa ferma y precisa, un substanciós judici d'A. M. y de la seva obra — que may fou en tota la força de la paraula un poeta original. Y, no content ab això, afirma tot seguit que A. M., lo mateix que la raça catalana, positiva y realista, no ha fet més que repetir, en qüestió d'amor, de vegades ab talent, *mes sense un accent de real sinceritat*, la vella cançó provençal. Nosaltres ens atenem en aquesta materia, de la vàlua de la nostra poesia, al judici d'en Milà, qui deya que, ab tots y els seus defectes, no la barataria ab la provençal, y sols hem de recordar an en P. el seu judici sobre Jordi de Sant Jordi, autor de delicades y sinceres poesies d'amor, com poden presentarne ben poques en aquells temps les literatures hispàniques, y adhuc les estrangeres.

Rès d'extrany té que, després d'aquesta afirmació tan absoluta, tot ho expliqui per l'imitació,

fins lo més natural y humà; fins els sentiments afectius o cristians del poeta. No són pas, segons en P., els seus propis personals els que analisa, sinó les afeccions humanes en general, de les quals Sant Tomàs n'havia fet la part més important de la vida psicològica; y fins, si són interessants per nosaltres, malgrat els exercicis fets de retòrica a que donen lloch, es perquè «*suiuant encore un précepte de la Somme*» (!),—llibre que no cita may, per lo mateix tal vegada que surava en tot l'ambient cristià de l'època—«*il les rend plus intelligibles et plus vivants par des images, etc., etc.*», (p. 308). Si canta sa dama morta, es sols per seguir la tradició dels trovadors (p. 346); Capduelh, Pegulhan, Cigala, Calvo, deixant apart Dant y Petrarca; com si per una cosa tan natural y humana, com el plorar la dòna aimada, hagués tingut d'esperar el sentiment y la poesia l'aparició dels trovadors. Si, privat de son amor y sentint propera sa vellesa, cerca en la poesia moral y religiosa un consol a la mort, es perquè era usatge freqüent també entre 'ls trovadors celebrar una cosa tan naturalment cristiana, com Deu y la Verge Maria, al final de la vida (p. 361). Sols en el solemni y admirable *Cant espiritual* el troba en P. verament poeta, però aquesta peça tan vibrant, que es ensemps una confessió y una ardent pregaria, que recorda en la sinceritat y emoció el *Desconort* de Ramon Lull y preludia, en lo grandios, la *Canción al conocimiento de sí mismo*, de Fr. Luis de Leon, aquesta obra de *contricció*, com l'anomenava Romeu Lull, es també sols el *testament poètic d'un deixeble de Sant Tomàs* (p. 388 y 390).

Afortunadament, en la conclusió esmentada contradiu, com abans dèyem, la cruesa de les seves afirmacions en quant a la manca quasi absoluta d'espontaneïtat, al declarar que A. M. es un continuador de l'obra lírica y moral dels seus predecessors, que ha tingut el mèrit indiscutible d'haver nacionalisat la llengua poètica catalana; que sa poesia *se distingeix* de la dels trovadors y dels lírics italians en la *supressió dels elements objectius*; que en haver sigut un *poeta filosof* està el tret més característich de la seva personalitat; que es el primer poeta que ha exposat en vers la *psicologia tomista* de l'amor; que ningú *ha tingut un sentiment més viu que ell de les miseries dels homes*, y, per últim, que *la seva mateixa originalitat* es causa de les seves imperfeccions.

Mes, malgrat quant havem dit, no dóna en P. la menor importància a la nota humana y viscuda que en A. M. se revela d'una manera tan enèrgica y grandiosa. No es únicament en la dissecció psicològica de l'amor en lo que hi té la mà trencada el nostre poeta, sinó en la expressió ardenta de la passió amorosa. Al través de l'encarquerada armadura escolàstica, com d'una sola peça, que 'l poeta, per ferse amable als llegidors més cultes del seu temps, devia revestir — ni més ni menys que 'l trajo de trovador que segles més tart imposà la novella guisa romàntica, — passen sovint per sos versos, veus caldejades de sinceritat y de grandesa. Totes les malles de l'escolàstica, asprement entortolligades en torn del seu cor, no poden moltes voltes ofegar sa passió volcànica, com d'un tità enterrat sota un gegantí rocam, y aleshores esclata ab arrogancies y amargures bethovianes y ab desesperacions a lo Leopardi o a lo Byron, temperades molt aviat per son esperit cristià. Tots els seus accents adolorits, totes les anyorances de la passió, tot el seu fons intensament romàntich, per desgracia més intermitent de lo que voldriem, no semblen dir rès a l'eminent crítich rossellonès. Sempre en les obres d'A. M., m'ha interessat més l'estudi del poeta humà que 'l del metafísich, sense desconèixer l'importància que pot tenir baix aquest altre aspecte. Cabalment són aquestes notes humanes les que avuy ens el fan interessant, les que feconden les imitacions dels nostres poetes, les que, malgrat

el oro fino y estremado
en sus secretas venas escondido,

que tant retreyen y tant admiraven, cercaven també preferentment els grans lírics castellans del XVI segle y combinaven ab el Petrarca. No era sempre *el lustre de las sentencias* lo que 'ls encisava y corprenia, sinó el dolor concentrat, viril y solemni dels seus versos d'amor y de mort, els esplais de cant triomfal que prèn la seva tonada, generalment aspra y farrenya, en els moments en que 'l seu cor reposa en l'objecte amat; el tendríssim anyorament que experimenta quan se troba desamparat dels plers y dolors de l'Amor, que per ell són una sola cosa y una necessitat del seu cor.

Qui'm tornarà lo temps de ma dolor
Y'm furtarà la franca llibertat?, etc.

Aquest es l'aspecte que fins ara ha interessat més a la crítica y el que més han tingut en compte tots els que han passat els ulls per aquesta esfingx que, alhora atrau y espanta, per l'obscuritat de sa expressió, però que a cada lectura va fentse cada cop més transparenta a mesura que un hom s'avesa a les dificultats del seu llenguatge, segur de que may trobarà sota d'elles una vulgaritat, un carbó apagat, com passa sovint ab les obscuritats dels gongorins. No es possible que 'ls Quadrado, Milà y Fontanals, Rubió y Ors y Menéndez Pelayo s'hagin tots equivocat. L'impressió primera, franca y soptada del poeta, es la que en definitiva ha de triomfar, sinó l'emoció estètica y l'intuició artística serien un crudel sarcasme, y el sentiment desinteressat y espontani de la bellesa, el més indigne dels enganys.

Per això sentim vivament que en P. hagi donat a totes aquestes opinions un caràcter purament històric — en la més desacreditada y vulgar acepció d'aquesta expressió, que tant valor enclou — y purament extracientífic, limitantse a inventariarles com una curiositat bibliogràfica, sense dedicar un sol capítol a la part personal y original del poeta, encarnissantse solsament ab fruició en la producció que porta una marca d'origen, y reduintla tota ella a una simple imitació.

Permetins en P. que 'l seguim ara al través de les principals etapes d'aquesta imitació, que ab tanta de competència y complacència analisa, pera sorprendre cabalment en elles molts dels trets y condicions de més relleu de la personalitat poètica d'A. M.

L'influència provençal, abans molt poch tinguda en compte, y per en P. ab molta penetració posada en evidència, ja que no en el lloch que 's mereix, es la primera que en el seu magistral llibre estudia, en el cap. *Auzias March y els trobadors* (III, II part). Fòra de les cites dels noms d'Arnau Daniel y Pau de Bellviure, sols ha assenyalat en P. un passatge en que 's pugui sorprendre materialment aquesta imitació; es una poesia que en el trovador Pere Ramon de Tolosa comença:

— Si com l'enfàs qui es alevats petits

y en A. M.:

No 'm pren a mi com al petit vaylet.

Cabalment en aquesta imitació, que 's redueix a la comparació y a l'idea general, es aon es veu més de manifest la vigorosa personalitat d'A. M. La terça cobla, on ja s'oblida del model, *yo som aquell qui en lo temps de tempesta*, val per tota la poesia freda y cerebral de'n R. de Tolosa.

Lo que es trovadoresch en A. M. són els temes de l'amor y el llenguatge de la passió; però entre 'ls primers escull preferentment el *pler del dolor* y, com diu en P., ne fa d'ell la *clau mestre* de la seva passió amorosa. Veus ací un altre tret propi de la seva individualitat poètica que 'l fa inconfondible ab qualsevol altre de la mateixa escola. Fins les imitacions — que fa ressortir en P. — de G. de Calansó y G. Riquer (poder ennoblidor de l'amor, les fletxes de l'amor, etc.), prenen en A. M. un caràcter més abstracte y ensemps una expressió més planera que 'l llenguatge afectat dels trovadors. A. M. els coneixia a fons: en P. ho prova palesament ab multitud de curioses y ben escullides cites, y ab certs detalls de procediment; però la seva fesomia poètica no té una verdadera retirada a cap de les dels provensals més importants, y els catalans hi trobem en els seus versos, malgrat els seus esforços d'adaptació al *trobar clus*, un cert regust de cosa nostra, *un agre de la terra*, que sols nosaltres podem plenerament assaborir. Es trovadoresca també, si 's vol, la cura de l'art, la preocupació del mecanisme poètic. Totes les poesies estàn fetes ab un treball y una paciència extraordinaris, y fins ab un intent de precisió y claretat, dintre de les més abstruses sutileses. El teixit intel·lectual es fort y consistent; però un xich groller. Quasi may apareix el *ripi*, ni el pleonasma, apesar de les dificultats de la versificació. L'estil es tan lapidari, que sols el llatí pot conseguir efectes consemblants. Això sí, no escriu pel vulgar; com A. Daniel y el Dant, sols parla als iniciats.

La passió amorosa d'A. M. es veu atormentada en sentit contrari per els *frissons de la chair*, *et les rêves de l'âme*, que diria V. Hugo. D'això en prové una melancolia que, segons en P., *assombrit ses poésies plus que celles des autres troubadours*. Ademés, estudia com un psicòlech els mòvils del cor humà, y com un filosof la ciencia y les modalitats de l'amor. En aquests dos caràcters hi troba també en P. una altra nota diferencial; per ells s'allunya dels trovadors clàssichs y dels de la decadència. A. M., com ha observat molt justament en Menéndez Pelayo, ha sabut unir dos elements a primera vista inconciliables: el més pur intel·lectualisme ab la passió reconcentrada, enèrgica y

fúnebre, que prelude els més desesperats accents de la musa romàntica, donantli una àspra y selvàtica originalitat. Aquesta es, en el meu concepte, la visió més exacta y clara del poeta valencià, la que sobta tot seguit al lector desprevingut y sense cap prejudici, y la que queda dominant, adhuc després de conèixer tots els elements erudits de la seva inspiració. Per ella viu y viurà sempre en l'humanitat: perquè es son aspecte més sincer y etern. La *morne tristesse* — com anomena Morel Fatio aquest aspecte concentrat y punyent de sa passió — es el *leit motiv* de la major part de les seves poesies.

En P. ens ha revelat, ademés, prestant ab això un gran servey a la crítica, una desconeguda font d'A. M.: el *Rhythmus de contentu mundi*, atribuït a Sant Bernat. Mes aquí també's veu obligat a reconèixer l'originalitat del seu procediment d'imitació, semblant al de Fr. Luis de Leon y de tots els grans poetes. «*Il modifie, diu, de façon sensible le contenu et l'ordre des idées de son modèle comme il l'a déjà fait pour le troubadour Pere Ramon de Tolosa.*» Aquesta sincera confessió d'en P. respecte de dos dels passatges en que li ha semblat sorprendre a A. M. en flagrant delict de plagi, l'estimem en sa justa vàlua, y la prenem com a principal fonament d'aquesta defensa de la seva independenta fesomia.

La manca d'originalitat que en P. retreu a l'A. M. no procedeix tampoch certament de l'influència italiana que analisa ab tanta competència com la provençal, deixant el problema definitivament resolt en tots els seus aspectes. L'influència italiana colora un xich la poesia d'A. M., mes no la modifica substancialment; li dóna l'aire solemniat y la gravetat filosòfica del Dant, mes no la delicadesa y la visió poètica del mon del Petrarca. Com Mallol, Jordi de Sant Jordi, Andreu Febrer, Bernat Metge, sos predecessors o companys, tingué el nostre poeta ocasió de conèixer als italians y no podem dubtar de son parentiu espiritual ab el Petrarca y el Dant, sobre tot del segón. Lo que, sens dubte, més admira nostre poeta en la *Divina Comedia* són les doctrines filosòfiques y teològiques que'n feyen la seva base. A. M. es el poeta líric de l'escolàstica, com el Dant en fou el poeta èpic. En quant a l'influència del Petrarca, ja no es tan manifesta. El nostre Boscà, que tan bé coneixia les lletres italianes y catalanes, no'l cita pas may per rès, al parlar d'A. M. Y, no obstant, la crítica, com observa en P., en feu d'A. M., de primer, un precursor, després, un imitador del Petrarca. Però en P. ha destruït les suposades identificacions y ha reduït a tres solsament les imitacions o coincidències ab el gran líric italià. Si A. M. cantà com el P. sa dama en vida y en mort, trobem també en la poesia trovadoresca a Gavaudan, Capduelh, Pegulhan y altres que escrigueren *planhs* en honor de sa dama morta.

Les diferències, emperò, són més grans que les semblances. Petrarca es el primer gran líric modern, quasi del tot afranquit de l'edat mitjana; es un humanista, no un escolàstic; A. M. es el darrer dels grans poetes mitjeyals y un escolàstic. L'un canta preferentment les perfeccions físiques de sa estimada; l'altre gaire bé no ns parla may d'elles. Rich es, sens dubte, el contingut psicològic de les *Rime*; mes no arriba may al descarnat anàlisi metafísic de l'amor d'A. M. L'un té una visió lluminosa del món exterior, que associa als seus estats anímics passionals; l'altre no té davant seu més que'l seu cor, que destrossa ab amarga complacència. Pera l'un, l'amor es un jardí; pera l'altre, un desert; pera'l poeta italià, una passió; pera'l català, un ascetisme. Petrarca es un poeta pintoresch y musical; A. M., un poeta inarmònic y sense imatges, que barreja molts cops un fret *virtuosisme cerebral* ab els accents més ardents y ombrívols de la passió. La tristesa y la melancolia romàntica es la veritable musa d'A. M., de les quals n'ha tingut una visió quasi tan clara, forta y precisa, com els moderns. No hi ha cap poeta tan allunyat de l'estil de Petrarca com el nostre A. M., que dels seus cants n'ha fet com un Kempis o un Apocalipsi de l'amor.

Com Petrarca, hagué A. M. de plorar la mort de sa estimada, a la que havia cantat en vida, ab els atributs més alts de la dòna angelisada; la puresa (*Lir entre carts*) y el talent (*Plena de seny*), si es que'ls dos poden referirse a una sola. Mes s'equivocarà del tot el que cregués que les sis elegies, de desigual extensió, batejades pels editors ab el títol de *Cants de Mort*, tenen rès que veure ab l'unitat, el fons suau y resignat de les *Rime* de Petrarca. Molt al contrari, presenten el mateix aire de família, el mateix deixatament y pausat caminar dels *cants d'amor*, tractant en la mateixa poesia de tots els punts al plegat, desordenadament, y repetint lo que ha dit més d'una vegada. En cap classe de les seves poesies se veu més viva que en aquestes la diferència entre A. M. y Petrarca. En aquest el recort de Laura ompla tota la riallera decoració de Vallciosa, plena d'aromes, de llums, de càntichs de rossinyols y suaus mormuris de fontanella. Y com la naturalesa, la Mort es també benigna al poeta. Les portes de l'eternitat son pera Laura l'arch de triomf de la benaventurança. Ben diferent en A. M.; en lloch se mostra més original que en la concepció de la Mort. Cap poeta, diu en P., *ha celebrat ab més perseverancia les dolors agradables de l'amor* (p. 252). Rès li sembla més

dolç que les llàgrimes que vessa. L'ànima es immortal, y l'amor, després de la mort, pot continuar cercant el seu centre. Fins ací, no obstant, el poeta continua fidel en certa manera a la tradició dels trovadors y dels poetes italians. Mes en ells l'enigma d'ultratomba no 'ls torba l'esperit. Laura y Beatriu han mort com en un dolç somni pera desvetllarse entre 'ls sants y els àngels y reparèixer somrientes a llurs aimants. Y aquesta concepció romàntica de l'amor davant la vida futura, ha sigut acceptada per tots els poetes eròtics, desde Bonifaci Calvo, fins al nostre Cabanyes, passant pel Dant y Petrarca, y per Camoens, pera no citar més que uns quants poetes assenyalats. A. M. es l'únic líric amorós, que sapiguem, que no transigeix ab aquella profana apoteosi de l'amor que tan indignà a l'enèrgica ortodoxia d'en Quadrado. Davant de la serietat dels problemes de la vida futura, A. M. no vacila en despullar la seva estimada de les robes angelicals ab que sa passió l'havia vestida ací en la terra. Ella, com els demés mortals, ha de sofrir també 'l terrible judici de Deu. Aquest sentiment no cal cercarlo en Aristòtil ni en Sant Tomàs, com sembla despendres de certes reticències d'en P., que, com abans hem dit, tot ho vol explicar per l'imitació (p. 360), sinó en sa propia ànima cristiana, o, com diu en Menéndez Pelayo, en sa forta ortodoxia hispànica, que no transigeix ab aquelles falornies tocades d'una punta d'escepticisme. El crítich francès se veu a la fi obligat a reconèixer aquest enèrgich tret, tan únic y original. «La mort de sa dame inspire donc à A. M. une nuance de douleur qu'aucun poète ne semble avoir exprimée avant lui» (p. 360).

En la poesia trovadoresca, y més encara en l'italiana, en les concepcions poètiques de Beatriu y Laura, la dòna devingué l'única criatura perfecta de la terra, un àngel devallat an ella pera ésser objecte d'adoració. Dant y Petrarca són els supremes sacerdots d'aquest culte. Com ells, fou també temptat A. M. d'aquest somni de bellesa, que en el món de l'acció y de la ficció produí una brillant mainada de cavallers de l'ideal. Totes les influències anteriors se combinen en ell y les refón de nou, ab gravetat filosòfica, en els seus poemes morals, o ab accents de passió en moltes de ses poesies amoroses y en sos cants de mort, aon fa eixir certes veus de lo més pregón de son cor, que 'ns omplen d'emoció, com revelacions d'un oracle sagrat. La passió y la sinceritat s'obren pas malgrat el seu *snobisme* intel·lectualista, y aleshores neixen aquelles confessions humanes enèrgiques y viscudes, que 'l mateix P. reconeix que són lo millor de la seva obra. L'artificiós mosàich del *trobar clus* y escolàstich que formen ses obres — molts cops més raonades que sentides, — s'esquerda sovint, pera donar pás a l'ardenta lava que dessota hi cova. L'amor intel·lectual que s'havia esforçat de sentir, segons frase justíssima d'en P., queda sovint vençut per sos desitjos.

Creyem que basta y sobra ab aquest modest comentari pera deixar ben probat que si A. M. no fou un poeta complet, fou, sens dubte, al dir del pros Milà, un gran poeta. Sa fesomia esquerpa y grandiosa, forta y ombrívola, més que dolça y atractiva, un cop coneguda, se'ns queda fortament gravada en nostra imaginació. Cap poeta de l'edat mitjana, ni dels temps moderns pot comparàrseli en aquest son aspre aspecte. En mig de ses teories més abstruses, s'ouen accents de sinceritat que 'ns penetren en lo més viu del cor, y dites sentencioses remarcables, que voldriem restessin gravades per sempre en nostra memoria. Sense sortir may dels abims de sa ànima, ni aspirar may l'aroma dels vergers delitosos de Valencia, certes planes de son breviarí d'amor ens subjuguen ab emoció tan gran que no 'ns podem resignar may a créureles fingides.

Passant ara a un cercle d'idees molt diferent, he de remarcar la confusió que fa sovint en P. entre les nacionalitats polítiques y les literaries. Un català no podrà may acceptar que en les poesies amoroses d'A. M. «le fond est à peu près d'origine français». ¿Serà això efecte d'una necessitat que semblen experimentar els escriptors de la nació vehina pera justificar en les *tesis doctorals* els seus estudis de literatura estrangera, de demostrar en ells un interès qualsevol pera les lletres franceses? Sols així se comprèn que en P. se cregui obligat a insinuar que A. M. ha retornat a la França per la seva influència literaria en el XVII segle una part dels bens que d'ella havia rebuts. Aquest *parti pris* patriòtich falseja algú cop el punt de vista crítich de l'autor, fins al punt d'arribar a considerar en son *Avant Propos* «la vieille poésie catalane comme une prolongation de notre littérature». Això no es cert; la poesia catalana dels XII y XIII segles podrà ésser una provincia de la llengua d'Oc, una prolongació històrica y geogràfica de la poesia provençal, però no de la francesa, per més que en el regnat de Pere III aital influència arribés a ésser quasi la predominant, realisantse aleshores l'unió de la França y la Provença en l'ànima catalana (p. VIII). Quan en l'història de les nostres lletres migevals parlem d'influència francesa, entenem que 's tracta de la França del Nort; la del mitjdia no la coneixem aleshores més que ab el nom de Provença, que representa, per nosaltres, una nacionalitat literaria totalment diferent.

Ens ha cridat l'atenció per lo interessant y lo complet el darrer capítol de l'obra d'en P. sobre l'influència d'A. M. en les literatures catalana y castellana. Malgrat les hermoses planes d'en Menéndez Pelayo sobre 'l mateix assumpte en son llibre de Joan Boscan (*Antología de poetas líricos castellanos*, tomo XIII, Madrid, 1908), ha volgut estudiar en P. y refer altre cop aquest estudi per sí mateix, reduint a ses justes proporcions l'influència del trovador valencià en els grans lírics castellans del XVI segle (Boscan, Garcilaso, Acuña, Cetina, Mendoza y Herrera).

Poch es lo que nosaltres hi podriem afegir, y encara sense gran importància. Anotarem, emperò, algunes indicacions, confiats en la bondat d'en P. y en el seu modest desig d'esser informat respecte de tot quant pogués millorar el seu llibre o acreixer les substancioses motícies que conté. Cap dato nou afegeix respecte de l'imitació d'A. M. per Gutierre de Cetina, el Sr. D. Joaquim Hazanias y la Rúa en la seva *Introducción y notas a las Obras de Gutierre de Cetina*, Sevilla, 1895, (edició completa d'aquest poeta en dos volums); al contrari, es molt superior l'informació del crítich francès. Pero no es la *Visió en somni* l'única aparició d'A. M. en les obres poètiques, pera queixarse dels que l'interpretaven malament o menyspreuaven la seva llengua. En el poema castellà de Fr. Marco Antoni de Camós, *La Fuente deseada*, escrit en tercines (Barcelona, 1598), el nostre escriptor li retreu l'haver empleat en son llibre la llengua castellana.

Entre 'ls admiradors d'A. M. haguessim volgut veure citat a Francesch Calça, tan gran humanista y historiador com mal poeta, del qual se coneix, además de ses poesies catalanes y castellanés dedicades a A. M., una sentència del Certàmen en honor de Sant Ramon de Penyafort (1601), que es una curiosa peça pera l'història de la llengua y de la poesia catalanes, aon se fa un calurós elogi d'A. M. y de la versificació de la nostra antiga escola. El poeta valencià continuà fent sentir sa influència en la nova generació literaria del nostre Renaixement y fou en certa manera profeta en Francesch Fontanella al considerarlo

Com a fènix dels antics

Com a pare dels moderns.

Ab els Jochs Florals, sobre tot, comensaren les primeres imitacions d'A. M. del Renaixement català, fora d'algun assaig anterior den Víctor Balaguer, en sa col·lecció *Lo trovador de Montserrat* (1861), que amprà o imità versos del poeta en alguna de ses poesies. Seguiren son exemple en els Jochs Florals de 1862, en Geroni Rosselló en sa poesia *A Ausias March*, en cobles capcaudades, y accent en la quarta; Pelay Briz en sos estrams *Penediment* (1868); Picó y Campamar en sos *Chants d'amor* (1868), tal vegada l'imitació més conscient del poeta valencià, y Careta y Vidal en sos estrams *Ceguera mortal* (1891), que vol esser una imitació del *Cant espiritual*. La novella generació literaria ha sentit millor al gran poeta. Escriptors de tan crit com en Massó Torrents, Joseph Carner, López Picó y altres y, sobre tot, el gran y malaguanyat Maragall, han probat palesament que l'esperit, l'estil y la forma del poeta no han mort en el cor de la raça catalana, a la qual perteneix de plè a plè, tant per les seves qualitats com pels seus defectes. Poques peces ha produhit la moderna poesia tan vibrants com el *Cant espiritual* den Maragall, que pot competir ben bé ab el del mateix títol que recorda (*Obres completes*, vol. I). Entre les poesies fins ara inèdites den Maragall (*Obres completes*, vol. II), retrau 'l regust de certes estrofes d'A. M., la que comença:

Nodreix l'amor de pensaments y ausencia.

De vegades en López Picó (*Amor, Senyor*, Op. III, Barcelona, 1912), més recorda a Jordi de Sant Jordi que a A. M. en sos estrams, que tenen per altra banda un cert parentiu ab el darrer, per son ayre auster y psicològich y sa versificació. Per últim, ens permetem recordar a n'en P., com una adició a la seva tesi doctoral, que forma l'introducció a l'edició de les obres del gran poeta, una traducció fragmentaria d'E. Cardona, per ell desconeguda (*Dell'antica letteratura catalana*. Studii di Enrico Cardona, Nàpols, 1878, p. 107-123).

L'estudi en francès sobre Ausias March y els seus predecessors no es l'únich fruit que l'activitat y la competència d'en P. ha consagrat al gran poeta. Poch abans que ell, sortí a llum la tesi docto-

ral en català llegida en la Sorbona sobre els manuscrits, edicions, traduccions y comentaris, classificació dels textos, y de les poesies d'A. M. que formen l'introducció y aparell de l'edició crítica que actualment està imprimint l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, de la qual se n'ha publicat en acurada edició el primer volum⁽¹⁾. La presentació de la tesi catalana d'en P. a la Sorbona y la seva publicació constitueixen una data memorable pera l'història de la nostra llengua. Ab elles ha fet sa entrada triomfal en l'Universitat de París, un dels centres intel·lectuals més brillants del món modern, conseguint així sa doble consagració internacional, oficial y literaria.

Cap sacrifici ni diligència ha omès en P. per donarnos una edició crítica del gran poeta: estudi, compulsua y comparació de tots els monuments y de totes les edicions y de les relacions entre uns y altres, pera fixar llur text y treuren tot el partit desitjable, y pera establir fins aon se pugui la cronologia de les poesies. No es, per fortuna, cap il·lusió la seva esperança d'haver retornat a les idees d'A. M. la llur forma més autèntica. La literatura catalana té d'agrair an en P. aquesta tan desitjada depuració. Sa obra *Auzias March et ses prédécesseurs* y l'edició crítica de ses obres són verament dos aconyements literaris. — A. R. Y LL.

CANÇONER SATÍRICH VALENCIÀ DELS SEGLES XV Y XVI publicat ab una introducció y notes per R. Miquel y Planas, en vista dels manuscrits y edicions primitives. — Barcelona, MCMXI. — Vol. de 20 x 14 cm. y XXVI-376 pp.

A mesura que decau la nostra antiga poesia creixen els Debats, Rahonaments, Processos, Colloquis y Disputes. Les escoles poètiques de Barcelona y Valencia de les darrerries del segle XVe no eren mancades de juristes; se comprèn per xò l'inclinació que sentien en presentarse mutualment qüestions a resoldre que eren quasi sempre rematades per la sentència previ el nomenament de jutge. De vegades les qüestions se movien entre enginyosos rimaires d'una mateixa d'aquestes ciutats, però de tart en tart tençonaven notaris de Barcelona amb notaris de Valencia.

Els textos que'l Sr. Miquel y Planas ha reunit sota el justíssim epígraf de «Cançoner satírich valencià» son: I. *Lo procès de les olives*, en el qual intervenen Mossèn Bernat Fenollar y en Johan Moreno, ja vells (el segon havia estat en el seu jovent escuder d'Auzias March), mossèn Jaume Gaçull, micer Verdancha, en Narcís Vinyoles y en Baltasar Portell. — II. *Lo Somni de Johan Johan*, per mossèn Jaume Gaçull, en el qual s'hi fa parlar en Moreno, vé a esser una segona partida del *Procès*. — III. *Disputa de viudes y donzelles*, per mossèn Jaume Ciurana y mestre Llois Joan Valentí amb sentència del notari Andreu Martí Pineda. — IV. *La Brama dels llauradors de l'orta de Valencia*, per en Jaume Gaçull contra mossèn Bernat Fenollar. — V. *Obra feta per als vells*, per en Johan Moreno; y VI. *Coloqui de dames*. En un apèndix s'han reproduït algunes poesies que lliguen amb les demés ja pel nom d'un autor, ja per llur caràcter, tretes del Cançoneret d'obretes vulgars den Marian Aguiló.

L'edició, com presentada pel diligentíssim Sr. Miquel y Planas, es excellent. Convé llegir l'interessant introducció que conté bona cosa d'atinades observacions, encara que s'hi trobin a mancar notícies sobre alguns dels autors que no semblen difícils de recullir; es veritat que aquesta tasca recau de plè als valencians que posseheixen riquíssims arxius on tant deü haver-hi per escorcollar sobre'l moviment literari dels seus escriptors del segle XVe que ara ls erudits catalans s'afanyen a publicar. A la fi posa'l Sr. Miquel unes Notes y un Glosari que serveixen molt per l'intelligència d'aquestes poesies quasi populars, abundoses de localismes. El qui utilitzi les primeres hi trobarà potser algunes explicacions massa llargues y repetides, altres notes les trobarà insuficients, però molt es lo que se'ns ofereix. En el Glosari hi manquen alguns noms propis que un hom espera trobar. El *Procès* y el *Somni* van acompanyats de reproduccions del començament y fi y de totes les fustes de la raríssima impressió de 1497 (Valencia, Lope de la Roca); els gravats son d'hermosa factura y desperten un gran interès.

Els autors d'aquestes obres eran agradats de tractar de coses lliures tot fent equilibris d'enginy, sense que's fessin massa sentir en la rima. La prosodia té grans influències de la castellana; el metre dodecassillab castellà abunda y dels metres típics d'èpoques millors no'n resta sino la codolada. No obstant, l'escola valenciana representada en aquest recull té una gran importància per l'estudi de la llengua. Desde que en Jacme Roig va escriure'l seu *Spill o llibre de les*

(1) *Les obres d'Auzias March*. Edició crítica d'Amadeu Pagès. Volum I. Introducció. Text crítich de les poesies I a LXXIV. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: Palau de la Diputació. Barcelona, MCMXII. Un vol. de 442 pp. en 4^{art}.

dones en pur valencià, desentenentse completament de la llengua immortalitzada per Ausias March, sembla que en Moreno, en Fenollar, en Gaçull y algun altre poeta, hagin tingut un punt en escriure en llenguatge local y popular.— J. M. T.

LA IMITACIÓ DE JESUCRIST, del venerable Tomàs de Kempis. Traducció catalana de Miquel Pérez, novament publicada per R. Miquel y Planas segons l'edició de l'any 1482.—Vol. de 20 x 14 cm. y XX-330 pàgines.

Mentrestant que la poesia a València anava prenent un aire popular o ciutadà, la prosa s'anava distanciant de la llengua parlada y, molt influïda per l'Humanisme, devenia encarquerada y confosa portant cada frase el pesat martelleig de l'hipèrbaton; atormentada per grat, rebutjava intencionadament l'antiga limpidesa en l'expressió escrita de l'idea. D'aquesta forma torturada se'n va dir, a les darreries del XV^{en} segle, «estil de valenciana prosa»; àdhuc en llibres impresos a Barcelona se feia constar aquesta condició com per indicar que la nova obra apareixia segons l'última moda en l'art d'escriure. Els dos mestres d'aquesta art, nascuda de la lectura dels autors llatins, son en Johan Roiç de Corella y en Miquel Pérez.

Aquest darrer fou el primer traductor de l'*Imitació de Jesuchrist* al català y la seva va ésser la més antiga traducció impresa (Barcelona, Pere Posa, 1482). Aquest fet, de veritable importància, el posa de relleu el Sr. Miquel y Planas en la seva senzilla y plena Nota preliminar, il·lustrada ab diversos facsímils. A la fi del text s'inserten alguns utilíssims treballs y el text d'un curt tractat ascètic (aquest no valencià) del segle XIVe, que duu el mateix títol: *De menyspreu del mon*, y que va escrit en estil pla y agradable. Mossèn Jaume Barrera ha extret un *Sentenciari* dels textos bíblics, sentències y pensaments de sants, filòsops y poetes citats en l'*Imitació*, traduïts o glosats per en Miquel Pérez; y després del tractadet *De menyspreu del mon*, unes *Fonts doctrinals*. El Sr. Miquel y Planas clou el llibre ab unes *Il·lustracions y Notes* on se tracta: I, de l'autor de la «Imitació»; II, de les traduccions catalanes de la «Imitació», posteriors a la de'n Pérez; III, nota bibliogràfica (molt ben feta) de les edicions de la «Imitació» en llengua catalana, y IV, una nota iconogràfica.

Hem de confessar que en Miquel Pérez no va extremar el seu estil al portar primer que ningú a la nostra llengua aquest inimitable llibre; la seva traducció té un encant veritable, però l'original llatí tampoc comporta gaire una traducció amplificada que li trauria tota l'aroma. El señor Miquel y Planas ha reproduït fidelíssimament l'edició primera, impresa a Barcelona per Pere Posa en 1482, servintse de l'únich exemplar avuy conegut que's conserva en la Biblioteca Nacional de París.— J. M. T.

REVISTES

— *Annales du Midi*, Toulouse.—C. FABRE: *Notes sur les troubadours Guillem et Gauceran de Saint-Didier* (Vol. 1911, p. 161). Interessant estudi de rectificació sobre les vides d'aquells famosos trobadors.—G. BERTONI: *Bertrand de Born ou Rigaut de Barbezieux?* (Vol. 1911, p. 204). Dona a Rigaut la paternitat del famós *planh* per la mort d'Enrich II d'Anglaterra, atribuït fins ara a Bertràn de Born.—A. JEANROY: *Un «planh» de Serveri de Girone (1276)* (Vol. 1912, p. 49). Reproducció de l'obra de Cerveri de Girone publicada per J. Massó Torrents al tomo III de la revista *Estudis Universitaris Catalans* (p. 253 ss.). L'interpretació den Jeanroy es sensiblement diferent.—G. BERTONI: *Corrections au texte du «Debat du corps et de l'âme»* (Vol. 1912, p. 204). Conclou que el «Debat» fou compost en la Provença vers 1250.

— *Bibliothèque de l'École des Chartes*.—París.—E. MARTIN-CHABOT: *Pere Marsili et le Livre des feyts del rey en Jacme lo Conqueridor* (Vol. 1911, p. 92). M. Martin-Chabot presenta noves proves sobre la prioritat del text català sobre la traducció llatina den Pere Marsili, principalment consistentes en oblots de trasposició de tercera persona en primera. S'estudien tots els passatges en aquest punt dubitatius que presenta el text llatí en l'exemplar de la Biblioteca Provincial Universitaria, probablement escrit per mà del mateix Marsili.

— *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*.—Barcelona.—E. MOLINÉ Y BRASÉS: *Variant desconeguda de la Butlla catalana de 1453* (any XI, núm. 41, p. 3è).—J. MIRET Y SANS: *Sermonari català de Marsella* (Vol. VI, 1911-12, p. 57, 142 y 276).—L. DEL ARCO: *Los incunables tarraconenses* (Vol. VI, p. 82).—E. MOLINÉ Y BRASÉS: *Notes pera la biografia den Bruniquer* (vol. VI, p. 103).—P. BARNILS: *Libre lo qual se apella de consolació de armità, del doctor Ramon*